

woensdag 27 juni 2007

VAN TIJL TOT TOON

PODIUM RIEKS SWARTE EINDELIJK NOG EENS IN BELGIE

Deze krant schreef 'Tijl' van het Vlaamsche Volkstoneel in 1927 de hemel in. De Nederlandse regisseur Rieks Swarte maakt er nu in de KVS een reconstructie van, en dist tegelijk het levensverhaal van zijn oom Anton Van de Velde op.

Zalige herinneringen hebben we aan Rieks Swarte. Het theater dat hij voor je meebracht, kon meestal in een doos, maar wat daar allemaal niet uitkwam! En met wat voor een aanstekelijke verbeelding bracht hij het tot leven!

Begin jaren 1990 rolde hij in onze theaters een podiumbreed tapijt af: onder zijn kundige leiding werd het Tapijt van Bayeux geen dorre geschiedenis over een invasie in 1066, maar een stripverhaal dat tot leven kwam met behulp van figuurgezaagde zwaarden, paarden, kastelen, kerken, bootjes en ach waarom ook geen vliegende komeet.

In Potters beesten liet hij dan weer een konijn door de bergen racen, door op de achtergrond bergdecors te verschuiven en op de voorgrond met een speelgoedkonijn te wiebelen. Bij Swarte werd het toneel van vroeger in ere hersteld en het toneel van nu ter plaatse heruitgevonden. Zijn trucage deed niet de minste moeite zich te verbergen, kwam uit de oude doos, en was lol van de bovenste plank.

Knutselen

En toen geraakten die speelgoedvoorstellingen van de Firma Rieks Swarte plots niet meer tot bij ons. Op het Cordoba-project na, toen in 2004 Vlaamse en Nederlandse theatermakers een karavaan van twaalf producties maakten rond de 'Convivencia', de vreedzame samenleving van joden, christenen en moslims in het Cordoba van het jaar 1000. Reportages beschreven hoe Swarte, tijdens de groepsstage in de stad, er met de lintmeter op uittrok om de ideale verhoudingen van de synagoge na te meten.

Dit soort buitenissige wonderbaarlijkheden gaat Swarte (58) zeer ter harte. Hij is in de KVS aan het werk, en de rode verf op het polsbandje van zijn horloge verraadt dat hij alweer duchtig aan het knutselen was.

De ploeg heeft de voorbije dagen hard gewerkt aan Oom Toon, zodat er op de langste dag geen bezoekje afkon aan de kathedraal. Swarte: 'Jammer, want op die ene dag om 13 uur, één keer per jaar, vallen de zonnestralen precies door een gaatje op een koperen plaatje. Dat had ik zeer graag gezien. Hoe die architect zoiets bedacht heeft: wonderbaarlijk.'

'Het doet me denken aan een project dat we twee jaar geleden op Terschelling deden. Daar leidden we mensen rond en vertelden we hen over de resten van een oud klooster onder de grond. Alleen, het was er niet. Het was imaginair. Maar het was wel fantastisch dat het in de geesten tot bestaan gekomen was.'

Grootvader

De 'Oom Toon' over wie het in het stuk gaat, is Anton Van de Velde, die twee jaar directeur was van het Vlaamsche Volkstoneel, en die na het grote succes van Tijl in Parijs bij zijn terugkeer op de schouders werd getild.

Anton Van de Velde had een goede verstandhouding met Rieks Swartes grootvader, Jos de Klerk, een uitgeweken Belg. 'Mijn opa was een van de zowat een miljoen Belgen die tijdens de Eerste Wereldoorlog vluchtten. Hij was een zanger en fluitist, schreef volksliederen en dirigeerde grote koorspektakels. In Haarlem was er een rijke man die hem hoorde bij een vluchtelingenconcert, en die de familie onderdak bood in zijn villa. Ze zijn in de stad gebleven. Mijn opa schreef prachtige muziekcensies, soms een halve pagina lang. Er waren veel slijmerds die zijn oordeel afwachtten vooraleer ze zelf durfden te schrijven.'

Het hoeft niet te verbazen dat deze twee mannen met een hart voor cultuur elkaar lagen. Anton Van de Velde probeerde vaste voet te krijgen als schrijver, maar zijn vrouw moest een zijde winkel openhouden om het gezin van eten te voorzien. Zelf schreef hij op het firmapapier van Tabak & Blad waar hij overdag werkte. Hoewel hij zich allesbehalve aan de zijde van Paul Van Ostaijen situeerde, wordt hij toch bij de expressionisten gerekend. Maar dan van flamingantische en katholieke signatuur.

Met enkele gelijkgezinden nam hij in 1924 het zieltoegende Vlaamsche Volkstoneel over. Volgens de geschiedenisboeken zagen ze daar een vormingsmiddel in. Ze haakten hun interesse voor katholieke volksontwikkeling aan de internationale stromingen die opgeld maakten.

'Het was een bende jonge creatievelingen, gemiddelde leeftijd 26 jaar', zegt Swarte. 'Geld hebben ze nooit gehad. Ze hebben zich te pletter gespeeld. De vrouwen van de acteurs naaiden de kostuums. Maar er was wel een elan. De tekst van Tijnl was in een wonderlijke, expressieve taal geschreven. De decorbouwer René Moulaert schreef geschiedenis door alle lichtpunten op de grond te bevestigen. Dat was nog nooit gedaan. En de muziek, dat was net geen Stravinsky.'

De Standaard ging bijna over tot heiligverklaring toen de groep een reeks voorstellingen speelde in de Comédie des Champs Elysées van Louis Jouvet. Onderzoek toonde later echter aan dat het een goed georchestreerde hype was. De groep deed het voorkomen alsof hij uitgenodigd was, maar moest per avond drieduizend frank zaalhuur betalen. Het enthousiasme in de pers had veel te maken met een 'alles voor Vlaanderen'-reflex.

Borms

Swarte: 'Oom Toon heeft zich nooit ergens bij aangesloten. Maar hij had wel August Borms, Wies Moens en Joris Van Severen onder zijn vrienden. Als schrijver was hij natuurlijk wel de spreekbuis van die volksopvoeding. Heel de literaire club, met Stijn Streuvels er nog bij, heeft in zijn logeerbed geslapen. Borms was in 1929 nog maar tien dagen uit de gevangenis, toen hij al in Haarlem logeerde. De reden is simpel. Hij gaf een lezing om de hoek.'

'Zo komen in mijn familiegeschiedenis dus allerlei figuren binnenwandelen, die toch niet meteen mijn vrienden zouden zijn. Het was een denkfout van de Vlaamse beweging dat alles wat Frans was fout was, en dat Duits daarom goed was.'

'Toen na de crisis van 1929 de artistieke nieuwlichters uit het Vlaamsche Volkstoneel stapten, is mijn oom gedurende twee jaar directeur geworden. Je kunt je afvragen of dat geen foute stap was. Is hij niet te veel met dat Vlaamse ideeëngoed meegegaan? Zijn tweede versie van Tijnl in 1930 was bijvoorbeeld pamflettistisch anti-joods.'

'Ik probeer me dan wel in te beelden hoe ik het er in die oorlogstijd had vanaf gebracht. Zonder gezin heb ik makkelijk praten. Anderzijds, als homo zou ik misschien in een kamp zijn beland.'

KVS speelt 'Oom Toon', van 30/6 tot 7/7 (20 uur), op 1 en 8/7 (15 uur). In KVS-Bol, Lakensestraat 146, Brussel. Inlichtingen 02-210.11.12 www.kvs.be

geert sels

woensdag 27 juni 2007

'HET IS THEATER MET GROTE GEBAREN'

TANIA VAN DER SANDEN , actrice Van 'Het Eiland' tot 'Oom Toon': Tania Van der Sanden heeft het allemaal in de vingers.

'Tania, ontspan je nu toch een keertje', roepen de collega's van de KVS grappend. De hoogopstaande, blauwgestreepte schouderpauletten van haar personage La Marquise, in combinatie met heel wat strenge make-up, geven Tania Van der Sanden (44) een ietwat gespannen indruk. Maar de collega's weten dat niet het geval is: Tania staat altijd open voor een grap.

Toch is 'Oom Toon' geen grappige voorstelling?

'Misschien niet, maar het tweede deel bevat heel wat komische elementen. Het is expressionistisch theater met grote gebaren. Zo'n beetje als in een stomme film. Je benadrukt met je gebaren wat je zegt. In de toneelschool leren ze zoiets net af. (lacht) Terwijl ik hier als La Marquise - een potsierlijke barones - voluit kan schreeuwen om dan met een gekweld gebaar naar mijn hart te grijpen. In het begin was dat heel bevreemdend: ik had zoiets nog nooit gedaan. Maar het is fantastisch om eens mee te maken; vooral omdat we die stijl, die make-up en die kledij niet meer gewoon zijn.'

Het is een waar gebeurd verhaal. Is dat niet moeilijk voor een acteur?

'Niet echt. Je informeert je op dezelfde manier. Rieks heeft ons heel veel verteld over zijn familie. Die brieven en de verhalen van de nog levende kinderen hebben hem een heel goed beeld gegeven van al die vorige generaties en in de tekst komt dat ontzettend goed tot uiting. Het is alsof je teruggezogen wordt in de tijd en je terug kan kijken op hoe de dingen vroeger waren.'

'In het sobere, eerste deel van de voorstelling maak je kennis met de familie. Oude familiefoto's worden geprojecteerd, de brieven worden gespeeld. Hier speel ik Maria, de timide vrouw van Anton. Dat is een heel andere manier van spelen; breekbaarder, kleiner. Eigenlijk zijn het twee totaal verschillende rollen.'

Wanneer aanvaardt u een bepaalde rol?

Ik vind het heel belangrijk wie mijn collega's zijn. Ik speel nog liever telefoonboek met mensen met wie het klikt, dan een heel goed stuk met mensen die me niet liggen. Hier heb ik meteen toegehapt: Rieks en ik kennen elkaar al heel lang. Ik heb al zoveel van hem gezien, maar ik heb nog nooit mogen meedoen.'

Zou u zelf ook, net als Rieks, eens in de familiearchieven willen snuisteren?

'Ik wil dat ooit wel eens doen. Ik heb een heel kleine familie. Ik heb bijvoorbeeld geen neven of nichten en soms vraag ik me wel eens af waar er nog bloedbanden van mij te vinden zijn. Maar om me mijn ouders te herinneren, heb ik geen stamboom nodig. Die herinneringen blijven; vooral de goede dingen. Ik hoor nog heel vaak de stem van mijn moeder. Er hangen foto's van mijn ouders in huis. Als mijn dochters naar hen vragen, vertel ik hen met veel plezier een leuk verhaal. Maar ik vind het wel jammer dat ze mijn ouders nooit gekend hebben.'

(hwd)